

## Dinamicile identitare, modalitate de re-construcție biografică

### The Dynamics of Identity: Pathways to Biographical Reconstruction

Lect. dr. Viorica Isaia

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Centrul Interdisciplinar de Studii Culturale Central  
și Sud-Est Europene (CISCLE)

**Abstract:** *The study follows the way in which the narrative becomes a space for meeting and dialogue between one's own identity and the perceptions, interpretations or values of the other, through fictional elements, the investigation of the narrative techniques used leads to the sublimation of the narrated biography into a biographical fiction that mosaics aspects of the life and work of Hortensia Papadat-Bengescu in a trajectory of identity reconstruction.*

**Keywords:** *heterography, literature, Hortensia Papadat-Bengescu*

Literatura biografică deschide, ca orice altă „textualizare” ușile ficțiunii, configurând reperele unui parcurs personal ce glisează în ficțiune, un transfer greu de analizat între imaginea despre sine și despre lume a autorului. Biografiile redau aspectele fundamentale ale vieții unei persoane, evidențiind liniile directoare, iar biografia devine cu adevărat semnificativă atunci când depășește simpla enumerare a faptelor, prezentarea detaliilor minore din viața individului sau analiza succesorilor sale, oferind acces la miturile interioare care modelează existența fiecăruia dintre noi. În acest context, biografia *Hortensia Papadat-Bengescu. Străina*, scrisă de Ana Maria Sandu, recuperează, într-o multitudine de sediment și polifonii, întrupări ale discursului cultural al modernității, reflecții nu doar asupra vieții și operei uneia dintre cele mai importante prozatoare ale literaturii române interbelice, ci și asupra modului în care biografia poate fi transformată printr-o abordare literară subiectivă. Ana Maria Sandu construiește „întoarcerea autorului” suprapunând autenticitatea unei existențe cu punerea în text a scriitoarei interbelice, prioritizând esteticul.

Relația dintre autor și subiect nu este una de simplă reflectare, ci de co-scriere, studiul de față înscriindu-se în sfera cercetărilor asupra *heterobiografiei* (în accepția lui Bakhtin) și asupra raportului dintre realitate și ficțiune în cadrul narațiunilor asimilate genului personal. Maniera în care țesătura textuală devine un spațiu de întâlnire și dialog între identitatea proprie și percepțiile, interpretările sau valorile celuilalt, prin elemente ficționale, investigarea tehnicilor narative utilizate conduce la sublimarea

biografiei narate într-o ficțiune biografică ce mozaicizează aspecte ale vieții și ale creației Hortensiei Papadat-Bengescu într-o traiectorie de reconstrucție identitară.

Abordarea aleasă reflectă interesul pentru dimensiunea narativă a biografiei și pentru felul în care aceasta poate deveni un spațiu al reinterpretării identității prin filtrul sensibilității autorului. În acest sens, lucrarea de față nu urmărește doar o analiză structurală a textului, ci și o înțelegere a mecanismelor prin care ficțiunea contribuie la rescrierea istoriei literare dintr-o perspectivă alternativă, profund personală. În plus, personajul Hortensia Papadat Bengescu este recreat prin acumularea unor „dosare de existență” filtrate de Ana Maria Sandu, ce sublimează istoria individuală a scriitoarei, delimitând prin polifonia vocilor recuperatoare, practica biografică de cea ficțională.

În studiul său, *Genurile biograficului* Eugen Simion pledează pentru autenticitatea discursului biografic, fără a deveni o „stenogramă” a trăitului, ci o serie de extrase reorganizate și umplute de sens, de eul actual. „Așadar, biografia individului care nu are viață personală este o istorie subiectivă și fragmentară a amintirilor. Ceea ce este adevărat. Reținem și ideea că aceste amintiri răzlețe depind în bună parte de starea de spirit a celui care le povestește.”[1]

Valorificând o documentare asiduă și o bibliografie consistentă, Ana Maria Sandu re-construiește, prin lucrarea *Hortensia Papadat-Bengescu, Străina* o biografie, ca o misiune asumată, fundamentată pe mecanisme ale ficționalizării: „În documentarea acestei biografii intră multe alte informații, unele luate din articole publicate în diverse reviste și ziare sau materiale filmate. Când scrii romanul vieții cuiva, ai o responsabilitate specială. De multe ori nu mai știi unde se termină documentarea și unde începe ficțiunea și invers, pentru că „realitatea unui personaj ia în fiecare zi în mintea și în textul tău altă formă.” [2]. Lectorul este familiarizat, astfel cu stilul, personalitatea și cu epoca Hortensiei Papadat-Bengescu.

Titlul, *Străina* pune accentul pe viața individuală, pe istoria unei personalități, o alteritate a individualității interbelice, o stare existențială, o voce mărturie a personajelor literaturii psihologice interbelice. Sentimentul înstrăinării apare ca o consecință a rupturii dintre individ și realitate, dintre identitatea interioară și lumea exterioară. Personajul nu reușește să se integreze într-un cadru care, deși aparent familiar, devine ostil sau indiferent, ceea ce accentuează alienarea. Biografia devine, astfel, o investigație a resorturilor intime ale conștiinței, catalizatoare pentru un destin de excepție.

Organizarea biplană a constructului textual E. L.-EA constituie corolarul metatextual al temei cuplului, o permanentă dialectică

a „aproapelui” și a „departelui” și o strategie de tip *mise en abîme* pentru nucleul narativ centrat pe modelul literar al intrusului, al străinului de sine și de ceilalți. Formula epistolară, ca exponent al depărtării le restructurează așteptările și imaginația. Citindu-se unul pe celălalt, „povestindu-se” în scrisori, ei își sunt, înainte de întâlnirea efectivă, personaje.

Urmând traiectoria dezrădăcinării spirituale, peste care se suprapun crizele sociale ale timpului, *polifonia scriiturii* este centrată iconic pe chipul Hortensiei, dintr-o dublă perspectivă: pentru Lovinescu, Hortensia este „înaltă, cu păr blond – șaten și ochi verzi albaștrui” și tânără și bătrână în același timp, de-o inteligență tăioasă, ale cărei vorbe „mici, discrete, purtând în ele adevăruri profunde” par „niște perle strălucitoare” [3] în stare să sporească iubirea. Pentru magistratul Nicolae Papadat, refractor la orice preocupare intelectuală a soției, este doar mama celor cinci copii ai săi, pentru mulți alții, o străină.

Modelul familial clasic este impregnat adânc în personalitatea scriitoarei, dezvăluindu-se un destin al frământărilor, pentru care spațiul literar devine o advărată formă de escapism, un univers compensatoriu pentru cea care se căsătorește la vârsta fragedă de 20 de ani, la București, fără cunoștința tatălui, cu magistratul Nicolae Papadat, care este mai în vârstă decât Hortensia cu 10 ani, tatăl celor cinci copii. Soțul Hortensiei, Nicolae Papadat, nu va recunoaște niciodată pasiunea acesteia pentru scriere și literatură, „magistratul Nicolae Papadat cu zece ani mai în vârstă decât soția sa, nu pierdea nici o ocazie să o ironizeze, cu un aer superior, răsucindu-și grav mustățile, moftul acesta al nevestei și al prietenilor ei scriitori, când se întâmplă ca aceștia să le treacă pragul. Căci la el în casă se jucau cărți, dar de citit nici vorbă: «Ce fel de a-ți pierde timpul o mai fi și ăsta?», își citase ea soțul. Nu cu ranchiună, cel puțin așa i se păruse lui în scrisoare, ci un fel de detașare amuzată.”[4]

Amintirile secrete ale scriitoarei interbelice sunt readuse în prezent, într-o narațiune ca un puzzle, un joc permanent între biografie și ficțiune ce legitimează construcția personajului „EA” drept proiecție scripturală de tip auctorial, idee ce susține autenticitatea discursului. Dialectica E.L.-EA pulsează permanent între adorație și venerație, E.L. fiind, în același timp, iubit și mentor, o oglindire a unuia în celălalt. „Îl privise pe E:L. și îi simțise căldura... și exista o atracție reală între ei cum li se întâmpla lor, totul devine și greu, și ușor în același timp și mintea fiecăruia se transformă într-o oglindă pentru celălalt.” [5] Nu sunt omise nici prietenii inspiraționale cu cei de la *Viața românească*, cu Ibrăileanu care o publica de ceva timp, prietenia ei cu Topîrceanu, individualități-reper, un trib al rezistenței, fără de care s-ar fi simțit fără rădăcini în existența, despre care, adesea, Hortensia

îi amintea lui Lovinescu în corespondența lor, deși criticul susținea o intensă polemic față de aceștia.

Incursiunea biografică devine un joc al determinărilor reciproce, istoria individuală topindu-se în ficțiunea, ca o „pânză de păianjen” pe care Hortensia o țesea în apoierea creatoare de E.L. *Sfinxul*, *Femeia în fața oglinzii*, *Ape adânci* au avut nevoie, în această perioadă doar de revizuire, rescriere și ordonare, iar atașamentul lor creștea în timp, aspect resimțit de amândoi. Un fel de concurență literară îi făcea pe amândoi să-și dezvoltă harul creator, iar experiența proiectului comun, dramatizarea textului lui Lovinescu, *Lulu* o bucură pe Hortensia, dincolo de faptul că reprezentația nu avusese parte de o primire călduroasă. Totuși, Lovinescu are darul de a o impulsiona, profetic, chiar pentru a depăși provocările traiului zilnic, lipsit de poezie și de ideal. Iubirea dintre scriitoare și Eugen Lovinescu susține, arhitectura textuală a biografiei, Viabilitatea legăturii celor doi aproximativ douăzeci de ani de relație e întărită și de încrederea comună că scrisul e un act nobil, sacru, terapeutic un univers compensatoriu ce re-compune realitatea.

Construcția cărții aduce în atenția cititorului idealurile estetice ale autoarei interbelice, ipostazele devenirii topite într-o atitudine asumată și mobilizatoare, un balsam al rănilor cotidiene ce i-au marcat și scrisul. Astfel, se consemnează trăirea încurajatoare a Hortensiei la apariția romanului *Fecioarele despletite*, o parte de istorie literară trăită, un roman citit, pe măsură ce s-a scris, în ședințele cnaclului *Sburătorul* sau radiografierea societății, prin transpunerea ființelor contradictorii, citadini, pulsionali, introspecția, psihologia personajelor, puncte forte ale Ciclului Hallipilor.

Memorabilă, vibratilă în emoția indusă, de o celeritate revigoratoare în actul diegetic este scena pregătirii ridicării premiului Național de Poezie, iar faptul că aflase că și Tudor Arghezi va primi premiul alături de ea, i se pare o perspectivă total onorantă. Secvențele de întâlnire cu ziarista Viorica Răileanu și cu Ovid S. Crohmălniceanu, deosebit de sugestive nu numai pentru mutările de perspectivă, dar și pentru înțelegerea tehnicii Hortensiei Papadat-Bengescu, a metodei de lucru sau a influențelor sale, într-un nou proiect literar: *Străina*: „Notez pe bucăți de hârtie, pe caiete, dar lucrurile nu se petrec în ordinea romanului, ci disparat, scene de mijloc sau de sfârșit, apoi altele la început, așa că atunci când încerc a găsi șirul exact, întâlnesc un spectacol.”[ 6]

„EA” amintește de moartea lui Eugen Lovinescu o figură esențială în formarea și susținerea autoarei în cadrul cercului literar interbelic. Evocarea acestui moment biografic semnificativ subliniază nu doar pierderea unui mentor, ci și sfârșitul unei epoci intelectuale, contribuind la accentuarea

sentimentului de izolare și marginalizare trăit de scriitoare în ultimele etape ale vieții sale.

Timpul trăit și timpul recuperate se armonizează, propulsate de moment-surpriză, de suspansul creat în unități epice mici, iar Hortensia este surprinsă în anii aproape de *Marea Trecere*, conectată la un ritm natural, o redimensionare a prezentului, susținută de nepoata sa, Adela, în transpunerea în scris a gândurilor, într-o societate în transformare...

Ana Maria Sandu recuperează, prin bigrafia sa, o scriitoare ce oglindește o lume a introspecției și a explorării crizelor existențiale, cinstind cuvântul prin mărturisirea adevărului, în slujba libertății și a demnității umane, pătrunzând cu delicatețe în intimitatea unui spirit fragil, dominat de contradicții, pentru a dezvălui un mister al unei conștiințe, într-o formulă narativă ce dovedește intuiție psihologică și sensibilitate culturală.

#### Note

- [1] Eugen Simion, *Genurile biograficului*, Volumul II, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2008, p. 82.
- [2] Ana Maria Sandu, Hortensia Papadat-Bengescu, *Străina*, Polirom, Iași, 2021 p. 194]
- [3] Ana Maria Sandu, *op.cit.*, p.14
- [4] *ibidem*, p.17
- [5] *ibidem*, p.19
- [ 6] *Ibidem*, p. 141

#### Referințe bibliografice

- Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, Editura UNIVERS, București, 2000.
- Sandu, Ana Maria, *Hortensia Papadat-Bengescu. Străina*, Editura Polirom, Iași, 2021.
- Sasu, Aurel, *DICȚIONARUL BIOGRAFIC AL LITERATURII ROMÂNE(M-Z)*, Editura Paralela 45, Pitești, 2006.
- Simion, Eugen, *Genurile biograficului, Volumul I*, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2008.
- Simion, Eugen, *Genurile biograficului, Volumul II*, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2008.
- <https://www.bcuculuj.ro/synfilebibdigit/cuprins/filo/cuprins000005625.pdf>